O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI

ALIMOVA G.A.

MINTAQAVIY IQTISODIYOT

Darslik

TOSHKENT – 2025

BBK - 65.040
A - 50

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti kengashida muhokama qilingan va ma’qullangan, 2024-yil 18-iyul kunidagi 11/3-sonli bayonnoma.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yil 14-aprel kunidagi “O‘quv-uslubiy hujjatlarni tasdiqlash, kelishuvga kiritish hamda o‘quv adabiyotlarini nashrga tavsiya berish to‘g‘risida” gi 136-son buyrug‘iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

Alimova G.A. Mintaqaviy iqtisodiyot. Darslik – Toshkent., O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2025. – 619 bet.

Darslikda mintaqaviy iqtisodiyot fanining predmeti, maqsadi, vazifalari va usullari, mintaqaviy siyosat asoslari, mintaqalarning tabiiy salohiyati va tabi’atdan oqilona foydalanish masalalari, ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish va rivojlantirishning omillari, mintaqalar aholisi va mehnat resurslari, mintaqalar moliyasi va uni tartibga solish, O‘zbekiston mintaqalarida sanoat tarmog‘ini rivojlantirishning hududiy jihatlari, erkin iqtisodiy zonalari, o‘zbekistonning ma’muriy-hududiy bo‘linishi va rayonlashtirish kabi masalalar ko‘rib chiqilgan. Oliy ta’lim muassasalari talabalari va kursantlar uchun mo‘ljallangan.

Taqrizchilar:

Shadmanov E.Sh.	Jamoat Xavfsizligi universiteti professori i.f.d., professor.
Mambetjanov Q.Q.	Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti “Iqtisodiyot nazariyasi” kafedrasi mudiri.i.f.d., professor
Muminov N.G.	Alfraganus University “Iqtisodiyot” kafedrasi professori.i.f.n., professor.,

© Alimova G.A., 2025
© O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2025

MUNDARIJA

KIRISH **3**
I BOB. "MINTAQAVIY IQTISODIYOT" FANINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI **4**
1.1. Mintaqaviy iqtisodiyot fan sifatida 4
1.2. "Mintaqa iqtisodiyoti"ning obyekti, predmeti va metodlari 10
1.3. "Mintaqa iqtisodiyoti" maqsadi va vazifalari 11
1.4. "Mintaqa iqtisodiyoti" boshqa fanlar tizimida 12
1.5. "Mintaqa iqtisodiyoti"ni tadqiq etish usullari 13
II BOB. MINTAQAVIY SIYOSAT ASOSLARI **24**
2.1. Mintaqaviy siyosatning mohiyati va g'oyalari 24
2.2. O'zbekistonda mintaqa siyosatining rivojlanishi va shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari. 30
III BOB. MINTAQALARNING TABIIY SALOHIYATI VA TABIYATDAN OQILONA FOYDALANISH MASALALARI **44**
3.1. Tabiiy resurslardan ratsional foydalanish 44
3.2. O'zbekistonning tabiiy sharoitlari va tabiiy resurslari. 55
3.3. Tabiatdan foydalanish iqtisodiyoti 59
3.4. Tabiatdan foydalanishda prognozlash 72
IV BOB. ISHLAB CHIQARISH KUCHLARINI JOYLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISHNING OMILLARI **80**
4.1. Ishlab chiqarishni joylashtirishning klassik g'oyalari 80
4.2. Ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish va ijtimoiy tashkil etish shakllari. 90
4.3. Ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishning asosiy omillari. 104
4.4. Hududiy mehnat taqsimoti - ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishning ilmiy asosi sifatida. 113
V BOB. ILMIY-TEXNIKA TARAQQIYOTI VA UNING JAMIYAT RIVOJINI TEZLASHTIRISHDAGI ROLI **121**
5.1.Ilmiy-texnika taraqqiyoti tushunchasi va asosiy masalalari. 121
5.2. XX asr oxiri XXI asrning boshida ilmiy-texnika taraqqiyoti. 126
5.3.Ilmiy-texnika taraqqiyoti va uning natijasida iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar. 134
5.4.Yangi texnologiyarning xalqaro bozori va uni amalga oshirish tartibi. 141
VI BOB. MINTAQALAR AHOLISI VA MEHNAT RESURSLARI **148**

6.1. Aholi to‘g‘risidagi bilimlar tizimi demografiyasi 148
6.2. Mintaqada mehnat bozori shakllanishi, migratsiya 157
6.3. O‘zbekistonning aholisi va mehnat resurslari 168
VII BOB. MINTAQALAR MOLIYASI VA UNI TARTIBGA SOLISH 183
7.1. Mintaqa moliyaviy resurslarining mohiyati. 183
7.2.Mintaqaviy budjet 185
7.3. Mintaqa tashkilotlari moliyaviy resurslari 192
7.4. Mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solishning xorij tajribasi 196
VIII BOB. O‘ZBEKISTON MINTAQALARIDA SANOAT TARMOG‘INI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIY JIHATLARI 204
8.1. Mintaqaning iqtisodiy rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda sanoat siyosatining mohiyati. 204
8.2. Mintaqa sanoati siyosatining olib borish mexanizmlari 212
8.3. O‘zbekiston sanoatining mintaqaviy jihatlari 214
IX BOB. IQTISODIY ISLOHOTLARNI CHUQURLASHTIRISH SHAROITIDA QISHLOQ XO‘JALIGINING HUDUDIY IXTISOSLASHUVI 230
9.1. Qishloq xo‘jaligi taraqqiyotida mintaqalar tabiiy-iqlim sharoiti va relefning ahamiyati 230
9.2. Qishloq xo‘jaligining milliy va mintaqaviy iqtisodiyotda tutgan o‘rni 236
9.3. Agrosanoat majmuasini rivojlantirish yo‘nalishlari 244
9.4. O‘zbekiston agrar siyosatining asosiy yo‘nalishlari 251
X BOB. MINTAQALARNI IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI VA TARTIBGA SOLISH MASALALARI 262
10.1. Hududlarni rivojlantirish strategiyasi tushunchasi va uning tasnifi 262
10.2. O‘zbekiston uchun hududlarni rivojlantirish strategiyasi 269
10.3. Mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solish 275
XI BOB. DUNYO XO‘JALIGINING MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI283
11.1. Dunyo xo‘jaligi va uni rivojlanishi bosqichlari 283
11.2. Jahon xo‘jaligi va uning tarmoqlari rivojlanishi tendensiyalari 296
11.3. O‘zbekiston tashqi iqtisodiy aloqalarning mohiyati va tasnifi 320
XII BOB. ERKIN IQTISODIY HUDUDLAR 330
12.1. Erkin iqtisodiy zonalar tushunchasi, maqsadlari va turlari 330
12.2. EIZ tashkil etish bo‘yicha xorijiy tajriba 334

12.3.O‘zbekistondagi erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalari 340
12.4. Erkin iqtisodiy zonalardagi muammolar va ularni qanday bartaraf etish yo‘llari 345
XIII BOB. KAMBAG‘ALLIK TUSHUNCHASI VA MUAMMOLARI . 354
13.1.“Kambag‘allik” tushunchasi va uni darajasini o‘lchash 354
13.2. Global qashshoqlik. 358
13.3. Kambag‘allikka qarshi qo‘llaniladigan mexanizmlar. 363
XIV BOB. TRANSMILLIY KORPORATSIYALAR 374
14.1. Transmilliy korporatsiyalarning mohiyati, belgilari va jahon iqtisodiyoti globallashuvidagi o‘rni 374
14.2. Transmilliylashuv indeksi, uni hisoblash usullari 384
14.3.Transmilliy korporatsiyalarning jahon iqtisodiyoti globallashuvidagi o‘rni 389
14.4. Transmilliy korporatsiyalarning turlari va ularning xalqaro kapitalni taqsimlash va qayta taqsimlashdagi o‘rni 396
XV BOB. IQTISODIY VA MOLIYAVIY INQIROZLAR 407
15.1. Global inqirozlarning nazariy konsepsiyalari 407
15.2. Global moliyaviy inqirozlarning kelib chiqish sabablari 412
15.3. Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda moliyaviy inqirozlarning o‘ziga xos xususiyatlari 426
15.4. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning koronavirus COVID-19 inqirozining ta’sirini kamaytirishga qaratilgan mexanizmlari tahlili 441
XVI BOB. O‘ZBEKISTONNING MA’MURIY-HUDUDIY BO‘LINISHI VA RAYONLASHTIRISH 462
16.1. Iqtisodiy rayonlari tushunchasi 462
16.2. O‘zbekistonning iqtisodiy rayonlari 469
XVII BOB. MINTAQALARDA ATROF MUHITNI MUXOFAZA QILISH 491
17.1. Aholi sonining o‘sishi va ekologik muammolar, atrof-muhit holati va demografik siyosat 491
17.2. Qayta tiklanuvchan energiya manbalaridan foydalanish zaruriyati 496
17.3. Aholini oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash muammolari 521
17.4. Global iqlim o‘zgarishi va oziq-ovqat xavfsizligi 582
17.5. Global iqlim o‘zgarishida “Harbiy rekreatsiya”ni tutgan o‘rni 587
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI 596

Alimova.G.A.

MINTAQAVIY IQTISODIYOT

Darslik

Muharrir: Urmonov J.J.
Texnik muharrir: Rahmonov A.A.
Korrektor: Odilova F.K.

Bosishga ruxsat etildi: 26.06.2025. Buyurtma: № 542. Format 60x90/16.
Times New Roman garniturasi bilan raqamli bosma usulida bosildi.
Hajmi 38,75 sh.b.t., 24,40 t.-h.t. Adadi: 20 nusxa

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti bosmaxonasi